

Kirjad riigikantslerile

Letters from Sir James Spens and Jan Rutgers. Edited by Arne Jönsson. (The Works and Correspondence of Axel Oxenstierna edited by The Royal Swedish Academy of Letters, History and Antiquities in co-operation with The Swedish National Archives, 2: 13). Stockholm, 2007. 643 lk.

Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling” (AOSB) ehk riigikantsler Axel Oxenstierna kirjutised ja kirjavahetus on üks mahukamaid Rootsi allikapublikatsioone. Rohkem kui saja aasta jooksul (1888–1977) avaldati 28 mahukat köidet. Axel Oxenstierna (1583–1654) oli väga pikka aega, 42 aastat(!), Rootsi riigikantsler, ja seda ajal, mil Rootsi muutus Euroopa perifeeriast kerkinud tõsiseltvõetavaks suurriigiks. Riigikantslerina oli tal oluline roll nii Rootsi välis- kui ka sisepoliitikas – tema tegevus mõjutas praktiliselt kõiki riigi elu- ja tegevusvaldkondi, haldust, kaubandust, kooli-, kiriku- ja kultuurielu, maksusüsteemi, sõjaväeasjandust jne.

Oxenstierna säilinud arhiiv ning arvukad kirjad erinevates Euroopa raamatukogudes ja arhiivides sisaldavad olulist informatsiooni mitte ainult Rootsi, vaid kogu Euroopa, sealhulgas ka Eesti 17. sajandi esimese poole ajaloo kohta. Oxenstierna kirjutised ja osa kirjavahetusest avaldati kahes seerias. Esimese seeria 15 köites avaldati Oxenstierna enda ajaloolised ja poliitilised kirjutised (1605–1653) ning kirjad aastaist 1606–1636. Teise seeria 12 köites aga kuningas Gustav II Adolphi, Hugo Grotiuse, Gabriel Oxenstierna, Per Brahe, Jakob de la Gardie, Johan Banéri, Gustav Horni, Lennart Torstenssoni, Carl Gustaf Wrangeli, Johan Skytte, Euroopa väikeriikide valitsejate jt. kirjad riigikantsler Axel Oxenstiernale.

22 aastat pärast viimase AOSB köite ilmumist otsustasid Rootsi Teaduste Akadeemia ja Rootsi Riigiarhiiv taas alustada Oxenstierna kirjapärandi avaldamist. Tööd jätkati kahel suunal, esiteks Oxenstierna (kogu) kirjavahetuse registreerimine ning teiseks kirjade avaldamine nii Internetis kui ka trükitud kujul. Seni avaldamata

kirjade editeerimine jäi kolme mehe kanda: arhiivinoonik Helmut Backhausile jäid editeerida saksakeelsed, Lundi ülikooli ladina keele professorile Arne Jönssonile ladinakeelsed ning Rootsi Riigiarhiivi ülemarhivaarile Per-Gunnar Ottossonile rootsikeelsed kirjad. Oxenstierna-projekti kohta ning Internetis avaldatud kirju vt. aadressilt: <http://www.statensarkiv.se/default.aspx?id=8359&refid=4095> [23.11.2007]

Taaskäivitatud Oxenstierna-projekti raames jõuti esimese Oxenstiernale adresseeritud kirjade väljaandeni alles 2007. aasta suvel. Lundi ülikooli ladina keele professori Arne Jönssoni töö tulemusel on nüüdseks ilmunud šoti sõjaväelase, Inglise ja Rootsi diplomaadi Sir James Spensi ning Hollandi humanisti, juristi ja diplomaadi Jan Rutgersi kirjad riigikantslerile. Olgu öeldud, et Oxenstierna kirjad nii Spensile kui ka Rutgersile on avaldatud varasemates AOSB köidetes (1:2–3, Stockholm 1896–1900). Sir James Spensi kirjad on enamasti ladinakeelsed, mõne üksiku erandiga – paaril korral oli ta sunnitud ise šoti keeles kirjutama (lk. 156–157, 219–222), lisaks on talt kaks saksakeelset kirja (lk. 213–215, 223–224), Rutgersi kirjad on aga eranditult ladina keeles. Et Axel Oxenstierna eelistas rahvusvahelise poliitika *lingua franca*’na näha ladina keelt, ei ole ka imekspandav, et nii Spensi kui ka Rutgersi korrespondents riigikantsleriga oli ladinakeelne. Rutgersi kui humanisti puhul on ladina keele eelistamine rahvuskeeltele muidugi ootuspärane.

Spens ja Rutgers olid kaks olulist meest Oxenstierna poliitilisest võrgustikust. Esimene neist tegutses Rootsi saadikuna Londonis ja Briti saadikuna Rootsis ning värbas šoti sõjamehi-ohvitsere Rootsi armeesse. Rutgers oli aga Rootsi esindaja Madalmaade Generaalstaatides ning erisaadik mitme Põhja-Saksa valitseja juures (lk. 10). Avaldatud kirjades kajastuvad Spensi ja Rutgersi diplomaatilise töö erinevad aspektid. Sir James Spensi kirjad Oxenstiernale on pärit aastaist 1613–1620, 1623–1626 ja 1627–1630. Kahel esimesel perioodil oli Spens Rootsi saadik Londonis ning viimasel Briti saadik Rootsi kuninga juures. Oma kirjades informeeris Spens Oxenstiernat sündmustest erinevates riikides, rahuläbirääkimistest, konfliktidest jm. diplomaatilistest küsimustest. Rutgersi kirjad Oxenstiernale on pärit aastaist 1615–1625 ning keerlevad paljuski finantsküsimuste, eelkõige Hollandi rahalise abi ümber, kuid mitte ainult. Üks delikaatsemaid Rutgersile usaldatud ülesandeid oli siluda teed Gustav II Adolphi ja Brandenburgi kuurvürsti tütre abielule (lk. 289–290).

Ja kuigi Rutgers osales Rootsi rahukõnelustel Poolaga, ei ole sellest ajast ühtegi kirja.

Spensi ja Rutgersi kirjade editsioonis on enamasti järgitud samu põhimõtteid nagu ka varasemates AOSB köidetes (lk. 21–22). Mõlema diplomaadi kirjad on avaldatud kronoloogilises järjestuses. Kirja transkriptsioonile eelneb ingliskeelne sisukokkuvõte, viide mujal avaldatud tõlkele või tõlgitud sisukokkuvõttele, osutus kirja autori/riigikantsleri allkirjale või selle puudumisele, viited kirjaga kaasas olnud lisade olemasolule või nende puudumisele ning arhiiviviide. Kirja juures on ära toodud ka aadress ümbrikul. Kirjale järgnevad märkused, tavaliselt kirjas nimetatud isikute, otseste kirjanduslike viidete või teiste sama või sarnase sisuga kirjade kohta. Tekstikriitilisi märkusi on Spensi ja Rutgersi kirjade väljaandes võrdlemisi vähe, seda ilmselt väljaande teistsugusest suunitlusest tingituna. Spensi kirjade hulgas leidub ka šifreeritud kirju, mis mõistmise lihtsustamiseks on dešifreeritud, šifrid aga on kirjale järgnevas märkuste osas ära trükitud (nt. 11. ja 26. novembril 1626 Lononist saadetud kirjad, lk. 192–202).

Võrreldes varasemates, eelkõige eelmise sajandi algul ilmunud köidetes olevate sisukokkuvõtetega on nüüdsed märksa pikemad ja põhjalikumad. Põhjus taandub üheselt järjest manduvale keeleoskusele – klassikalise humanitaarhariduse vähenevale populaarsusele ning, mis siin salata, ka teatavale elukaugusele nii siin kui ka seal pool Läänemerd. Ja nii on ladina keelt mõistev humanitaar pigem erand kui reegel. Teisalt võib mõni küsida, miks pikemate sisukokkuvõtete asemel ei ole antud hoopis teraviktõlget. Põhjuseid võib olla mitu, esiteks muidugi sarjasisene järjepidevus. Teiseks kaasneb iga tõlkega paratamatult tõlkija interpretatsioon ning diplomaatilise teksti puhul võib nüansside täpne edasiandmine üsnagi komplitseerituks osutada. Suhteliselt põhjalike sisukokkuvõtete puhul tekib aga oht, et järgitakse/loetakse pigem neid kui originaalkirju. Kolmas aspekt on pedagoogiline (strateegiline?) ja siin on ehk paslik parafraseerida ühe Arne Jönssoni õpilase sõnu sarnase küsimuse peale: ei saa ju ometi ajaloolastele kõike kandikul kätte tuua, muidu arvavad nad varsti, et ladina keelt ei olegi enam vaja. Loodetavasti asi siiski nii kaugele ei lähe.

James Spensi ja Jan Rutgersi kirjade näol

on tegemist suurepärase ja väga huvitava allika-publikatsiooniga, mida tasub lugeda kõigil, kes tunnevad huvi 17. sajandi esimese poole ajaloo ja diplomaatia vastu, ja seda sõltumata ladina keele oskusest, sest ingliskeelsed kokkuvõtted annavad kirjade sisust piisavalt hea pildi. Kuigi Rootsi-Inglise ja Rootsi-Hollandi diplomaatia ning Eesti alad tunduvad esmapilgul üksteisest väga kaugel seisvat, tehakse Spensi ja Rutgersi kirjades juttu ka siinsetest aladest.

AOSB projekt jätkub ja ilmumist ootavad valik Axel Oxenstierna enda kirju aastaist 1636–1654 ning Rootsi Zürichi residentide Carl Marinuse, Rootsi Portugali residentide Lars Skytte, pfaltskrahvliku Londoni diplomaadi Johann Joachim von Rusdorfi ja Westfaali rahukõnelustel Rootsit esindanud Johann Adler Salviuse kirjad Oxenstiernale. Ettevalmistamisel on ka Liivimaa superintendendi Hermann Samsoni poolt Axel Oxenstiernale saadetud kirjade väljaanne.¹

Katre Kaju

¹ Samsoni kirju Oxenstiernale aastaist 1621–1630 on võimalik lugeda Lundi ülikooli teaduri James Dobreffii doktoritööst “Hermannus Samsonius to Axel Oxenstierna: Latin correspondence from 1621 to 1630 with linguistic and historical commentaries”, Lund 2006.